

CAHİLİYE DEVRİNDE ARAPLARDA KEHÂNET VE KÂHİNLİK

Mehmet Bölükbaşı*

Öz

Kadim toplumların sosyal hayatında önemli bir yer tutan kehânet, Cahiliye dönemi Arap toplumunun yaşam şeklini belirlemede önemli rol oynamıştır. Cahiliye devrinde Araplar, kâhinin kehânette bulunma sebebini yaratılışının ve mizacının temizliğinden kaynaklandığına inanmışlar ve bu sayede kâhinin gelecekle ilgili tahminlerde bulunabileceğini düşünmüşlerdir. Cahiliye dönemi boyunca İnsanlar günlük sıkıntılarına ve geleceğe dair problemlerine çözüm bulmak için kâhinlere danışmışlar ve onların günlük sıkıntılara ve gelecekle ilgili sorunları bilip çözüm üreteceklerine inanmışlardır. Cahiliye döneminde kâhinlere büyük saygı duyulmakta ve sorunların çözümünde hakem tayin edilmekteydiler. Birbirinden davacı olan iki kişi kâhini hakem kabul edip başvurdukları zaman kâhin fal okları çekmek suretiyle davacı iki kişinin sorunlarını halletmeye çalışırdı. Kâhinler, bu görevi yerine getirdikleri zaman Hulvân adı verilen bahşış alırlardı. Bununla birlikte Araplar kehânete çok önem verdikleri için, kâhinlerin her şeye güçlerinin yettiğine inanmaktaydılar. Kâhinleri aralarında danışman, rüya yorumcusu olarak görüp sorunlu bir işleri varsa onlara danışır, anlaşmazlıklarının çözümü için kararlarına başvururlardı. Hastalarını tedavi eder, rüyalarını yorumlar geçmiş ve geleceğe dair gayb bilgisini kâhinlerden öğrenmek isterlerdi. Bu bağlamda Cahiliye devrinde Araplarda Kâhin, Kehânet ve türleri ele alınmış ayrıca Cahiliye döneminde Araplarda Kehânet anlayışı ile ilgili bilgiler verilmiştir. İslâm'dan önceki Araplar'ın kehânet inaçları üzerinde durulmuştur. Ayrıca Cahiliye Devri'nde Araplarda kehânetin önemine değinilmiştir. Bununla birlikte Cahiliye devrinde Araplarda kehânetin esasları ve kâhinliğin tarihi hakkında genel bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kâhin, Kehânet, Kehânet anlayışı, Kehânet türleri, Kâhinliğin tarihi.

* Uzman Arapça Mütercim, Genelkurmay Başkanlığı, Dış İlişkiler Daire Başkanlığı, Ortadoğu Şubesi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arap Dili ve Edebiyatı doktora programı, e- posta: blkbamehmet@gmail.com

Makale Gönderim Tarihi: 18.10.2018

Makale Kabul Tarihi : 10.12.2018

Prediction and Soothsaying in Pre-Islamic Age of Ignorance in the Arabs

Abstract

The prophecy that holds an important place in the social life of ancient societies has played an important role in determining the life style of the Jahiliyyah period. During the period of Jahiliyyah, due to the cleansing of soothsayer's creation and temperament the Arabs thought that soothsayer could make predictions about the future. Throughout the Jahiliyyah period, people consulted the oracles to find solutions to their daily and future problems and believed that they could overcome difficulties. The soothsayer's were respected in Jahiliyyah period and the soothsayer's were appointed an arbitrators to solve the problems. When two people, were plaintiffs from each other, accepted the soothsayer as an arbitrator, and the soothsayer attempted to settle the problems of two people by pulling the arrows. When the oracles did this task, they received a tip called hulvân. However, since the Arabs gave great importance to prophecy, they believed that the soothsayer's were capable of all things. They saw the oracles as consultants, dream interpreters, and if they had a problematic job, consulted them and made decisions to resolve their disputes. During the period of Jahiliyyah they treated their patients to the soothsayers and they interpret their dreams, and learn about the past and future knowledge of the unseen from the soothsayers. In this regard, soothsayer, prediction and type of predictions in pre-islamic age of ignorance in the Arabs was discussed and also it was given information and comprehension of prediction in the Arabs during the period in pre-islamic age of ignorance. Also it was emphasized about the prophecy beliefs of Arabs before Islam. However, the prophecy beliefs of Arabs is also mentioned. In this context, it has been tried to give general information about the principles of the prophecy and history of soothsaying in pre-islamic age of ignorance.

Keywords: Soothsayer, Prediction, Understanding of prediction, Type of predictions, History of Soothsaying.

Structured Abstract

The oracle is an area of expertise that has existed since ancient times, and is defined as trying to know the events beforehand in a number of ways and there is almost no civilization in ancient civilizations that did not give importance to the work of oracle. The prophecy is a form of informing unseen. Prophecy means knowing in advance that an event will happen and soothsaying means prediction, another type of reporting unseen is the prophecy, and those who do this work are called soothsayers.

The Jahiliyyah Arabs called the people who knew the future events as soothsayers. In the religious literature, the oracle was the name given to people who claimed to know about the events to take place in the future and were aware of the hidden and unseen world. The prophecy is quite common in periods and societies where modern science is not developed enough and religious knowledge is lacking and the reason for this is that the human being is interested in the unknown and wants to comprehend the mysterious and the reason of what is happening around him. However Islam took a firm stance against any superstitious belief and direction that undermined the unity of monotheism, including the belief that other beings, besides Allah, would know the unseen and affect the destiny of man. Therefore, fortune-telling is considered ominous and prophecy is prohibited.

According to the information obtained in this study, the varieties and names of prophecies that existed in the Arab society during the period of Jahiliyyah were discussed. In the introduction, the importance of the prophecy and soothsaying in the Arab society and the historical development of the first prophetic practices were discussed. After the historical process, general information about the prophecy, the description of the soothsayer and prophecy types are given. In the title of Prophecy, it is stated that the soothsayers offer predictions of the future with the help of some invisible beings or personal abilities. In the title of Artificial Prophecy, it was mentioned that the behaviors of human, animal or other living beings were observed and made predictions by communicating with non-living beings.

Tabir is one of the prophetic varieties and in Tabir, the soothsayer is saying something in the trance to make a dream interpretation. In Firaset, the soothsayer is a character analysis by looking at the face of a person. In the Kıyafe, the soothsayer determine footsteps whether people are male or female young or old. Another kind of prophecy is Rukye. The soothsayer tries to heal by reading and blowing the sick person in Rukye. Finally, the soothsayer seeks to heal the patient by looking at the stars, flying a bird and pulling the fortune-telling arrows. In the title of artificial prophecy, information is given about Arafet, Prophecy, Fortune Arrows, İyafe, Zecr, Reml and Nucum.

Arafet means giving information about future events by looking at some events that have occurred. Prophecy means informing through a metaphysical entity. However, in the Jahiliyyah period, the fortune-telling

arrows were used as a means of receiving news about the unknown. Kur'a is used to give information about the future events to be written, by writing letters on any item about future situations. İyafe means to rule with birds. It is stated that it means to see a bird or crow and make good or bad judgment. Zecr means denial, prohibition. It was considered to be auspicious of the bird to fly from the right side, and the bird flew away from the left. Reml means to predict the situation of the person according to the shape of the sands. Tark is to hit a small stone to get information about the future. Lastly, Nucum is mentioned in the news about the events that will arise in the future. From the existence of humanity to the present day, there has always been a desire to open the curtain covering the unknown and discover the behind of veil. Throughout the Jahiliyyah period, people consulted the oracles to find solutions to their daily and future problems and believed that they could overcome difficulties. However, during the Jahiliyyah period, people believed that the soothsayers had supernatural powers and therefore they would know the daily difficulties and the problems of the future. They believed that the soothsayers had prophesied the cleanliness of their creation and temperament. In Jahiliyyah period, different prophecy types emerged because people gave great importance to oracle. They believed that they would know about the events, such as wars and theft, which would take place in the stars' movements and situations. People have interpreted their dreams to soothsayer and they also believed that they could give news from the future through the fortune-telling arrows. Many similar types of prophecy have been used extensively during the Jahiliyyah period and the soothsayers are respected and during the Jahiliyyah period, the people to determine the honesty of prophecy they have tested the oracles and they tried to understand this test by using a password or something that no one would ever find, and asked the questions to the oracle, they had applied to, and whether or not it had broad wisdom. The oracles, in exchange for consulting work they would receive a fee called hulvân. Among the people, if this charge is not given to the soothsayer they believed that the prophecy would not happen.

Giriş

Kehânet ve Kâhinliğin Tarihi

İnsanlığın varoluşundan bugüne kadar bilinmeyi keşfetme arzusu, insanın iç dünyasında var olagelmıştır. Bilinmeyi örten perdeyi aralamak, bilgi sınırlılıkları sebebiyle bu dönem insanı için bir ihtiyaç haline gelmiştir. Yaratılıştan İslam öncesi döneme kadar bakıldığında kehânetin, toplumu ilgilendiren tüm meselelerde müracaat

edilen bir olgu olduğu ve kâhinlerin, halkın sıkıntılarına çözüm bulan kimseler olarak toplumda önemli bir kimlik kazandığı görülmektedir. Kehânet ve sihrin ilk olarak Sam b. Nuh'un yedinci göbekten torunu olan Nâhur b. Sârûğ zamanında ortaya çıktığı belirtilmektedir.¹ Ancak Nâhur'un hangi dönemde yaşadığı bilinmediği için mevcut kaynaklara bakıldığında kehânetin kökeninin Keldanilere dayandığı söylenebilir. Arapların uçsuz bucaksız çöllerde işlerine çokça yarayan bu bilgiyi, Keldanilerden aldığı bilinmekte ve Eski Hintlilerin, Mısırlıların, Yunanlıların ve başka uluslarında bu bilgiyi Sümerliler yoluyla Keldanilerden öğrendiği düşünülmektedir.²

Babilliler, Fenikeliler, Mısırlılar, diğer eski milletler ve Araplar kehânete çok önem vermekte ve kâhinlerin her şeye gücü yettiklerine inanmaktaydılar. Kâhinleri aralarında danışman, hâkim, doktor, rüya yorumcusu olarak görüp sorunlu bir işleri varsa onlara danışır, anlaşmazlıklarının çözümü için kararlarına başvururlardı.³ İslâm öncesi Arap toplumunda olduğu gibi geçmiş dönemlerde de kâhinlerden çeşitli meselelerin çözümü için kehânette bulunmaları isteniyordu.⁴ Özellikle hükümdarlar iktidarlarının ne kadar süreceğini merak ettikleri için kâhinlere sık sık müracaatta bulunuyorlardı.⁵

Mecûsîler, gökten kendilerine indirildiğini düşündükleri ateşi mabedin içinde yakar ve bu ateşin gece-gündüz kâhinler tarafından devamlı surette muhafaza edildiğine inanırlardı.⁶ Bu da toplumda kâhinlere olan güveni ve saygınlığı açıkça göstermektedir. Aynı zamanda toplumda kadınların da kâhin olarak görev üstlendikleri bilinmekte ve kendilerine sıkça müracaat edilmekteydi. Mısır kadınlarının büyücülük yapıp düğümler üzerine üfürdükleri rivayet edilmektedir.⁷ Kehânetin bir uzantısı olarak alınan rüya da eski toplumların yaşamını belirleyen önemli bir olgu olmuştur. Öyle ki, halk kültüründe, görülen rüyanın gerçek olabileceği düşüncesi yaygınlık arz etmekte ve bu durum onları kâhinlere rüyalarını yorumlatmaya sevk etmekteydi. Bundan dolayı kadim toplumlarda rüya, Allah ile insanlar arasında bir iletişim aracı olarak algılanıyor, kralların ve kâhinlerin rüyalarının sıradan insanların rüyalarına göre daha derin bir mana içerdiği sanılıyordu.⁸

Mezopotamya denilince hiç şüphesiz akla Sümer, Babil ve Asurlular gelir. Bu bölge ile ilgili yapılan arkeolojik kazılardan

anlaşıldığına göre o dönemin tıp alanıyla ilgili zengin malzemenin günümüze ulaşmadığı; ancak Mısır tıbbıyla kıyas edildiği zaman daha fazla bilginin bize ulaştığı görülmektedir. Bununla beraber o dönemde hekim-büyücü inancının yaygınlığı görülmektedir.⁹ Babilli kâhinler, çoğunlukla eczacılığı da sihrî bir kuvvet olarak değerlendirmektedirler.¹⁰ Hastalık ile sıhhatin birbirini takip etmesi, zaman zaman marazî durumların görülmesi Babil tabâbetini ilmi nücûm (yıldız bilimi) ve dine bağlamaktadır.¹¹

Kehânetin bir başka çeşidi olan yıldızlara bakarak kehânette bulunmanın da geçmiş toplumlarda yaygın olarak bilindiği görülmektedir.¹² Yıldızlara bakarak kehânette bulunan ilk toplumun Babilliler olduğu sanılmaktadır.¹³ Mezopotamya’da insanlar, kaderlerinin yıldızlarda yazılı olduğunu düşünürler ve önemli olayların ortaya çıktığı zaman yıldızların ne durumda olduğunu bilirler, benzeri durumlarında buna göre yorumlardı.¹⁴ Yapılan açıklamalar neticesinde geçmiş toplumlarda yer alan kehânet uygulamalarından örnekler verilecek olursa şunlar zikredilebilir: Rivayet edildiğine göre Hz. İbrahim doğduğunda enteresan olaylar olmuş ve Nemrut bundan korkarak kâhinlerle münecimleri toplayıp bu olaydan ne anlam çıkardıklarını sormuş ve kâhinlerin görüşüne göre hareket etmiştir.¹⁵ Nemrut, yaşadığı asırda yıldızların durumunu ortaya koyup onlar hakkında hükümler çıkaran ilk kişi olarak da bilinmektedir.¹⁶ Hz. Mûsâ doğacağı zaman kâhinler Firavun’a gelip Benî İsrâîl’den bir çocuğun doğacağını ve Firavun’un mülkünü zevâle uğratacağını söylemeleri üzerine Firavun kâhinlerin bu kehâneti üzerine doğan bütün erkek çocukları öldürmüştür.¹⁷ Tedmur hükümdarlarından Zebbâ, kâhinlere kendisinin nasıl öleceğini ve devletinin akıbetinin ne olacağını sormuş; kâhinler de ona, aşâğılık ve zayıf bir genç tarafından öldürüleceğini söylemişler ve bununla beraber Amr denilen bu şahsın onu bizzat öldürmeyip sadece ölümüne sebep olacağını da sözlerine eklemişlerdir.¹⁸

Sasani hükümdarlarından Yezdicerd, oğlu Behram doğar doğmaz ülkede bulunan münecimleri ve kâhinleri çağırarak, onlara oğlunun doğumu ve hayatında karşılaşacağı şeyler hakkında bir rapor hazırlamalarını emretmiştir. Onlar da, güneşin burcunu ve yıldızların çıkışlarını tespit ettikten sonra çocuğun geleceğiyle ilgili şeyleri Yezdicert’e rapor edip bildirmişlerdir.¹⁹ Arap hükümdarlarından Amr b. Tubbân da uykusuzluktan bir hayli şikâyetçi olunca doktor, falcı ve kâhinlerin bu husustaki fikirlerini sormak için onlara danışmıştır.²⁰

Kehânet olgusu kadim toplumlarda önemli bir yer kaplamıştır. İslamiyet gelinceye kadar kâhinlerin toplum içinde etkin bir konuma sahip ve gayp bilgisine vakıf kişiler olarak görülmelerinden dolayı insanların bilinmeyene olan merakını tatmin etme yoluna gitmişler ve toplumun birçok ihtiyacının giderilmesinde başvuru kişileri olmuşlardır.

“Kehânet” Kelimesinin Etimolojisi

Kehânet, Arapçada k-h-n (كَهَن) fiilinden türemiş olup gayb ile ilgili haber vermek anlamlarına gelir ve buradan hareketle kâhin, kâinat ve gelecek zaman ile ilgili bilgi veren, sırların bilgisini çağıran kişi olarak tanımlanır.²¹ Grekçe *mathein*, öğrenmek anlamına gelen ve bugün İngilizcede –mancy sonekinin arkaik kökenini teşkil eden bir fiilden türemiştir. Latince ise *divinatio* (ilahi bilgi) şeklinde isim olarak kullanılmaktadır. *Divinatio* kelimesi, *divus* (Tanrı) isminin, *divinus* (Tanrıya dair, Tanrıyla ilişkili, Tanrısal) türevinden meydana gelen *divino* (geleceği görmek, kehânette bulunmak) fiilinin isim halidir.²²

Kâhin kelimesinin menşei tartışmalıdır. Kelimenin ayakta durmak anlamında k-v-n kökünden, Akkadça eğilmek anlamındaki kanu’dan veya bolluk manasına gelen Süryanice *Kahhen*’den ya da bir mabedin tesisi anlamındaki k-v-n’den geldiği ileri sürülmektedir.²³ *Kâhin* kelimesi İbranice’de *kohen* kelimesine; Aramice’de *kahen* kelimesine karşılık gelmektedir.²⁴ İbranice din adamı anlamına gelen *kohen*’in Arapça’daki kâhinle alakası vardır. Fakat çeşitli sebepler kâhinin diğer görevlerini ön plana çıkarmış, böylece Arapça’da bu kavram gelecekte haber veren manasında kullanılmıştır.²⁵ Araplar arasında olacak hadiseleri bildiğini iddia eden birçok kâhin bulunmaktaydı. Bunlar metafizik varlıklardan dostları olduğunu ve onların kendilerine haber verdiklerini iddia ederlerdi.²⁶ Kâhinler olayların sebeplerine ve ön bilgilerine dayanarak gizli şeyleri bildiklerini iddia edip faili bilinmeyen hırsızlıkların faillerini, zina ithamı altında tutulan bir kadının zina edip etmediğini bildiklerini söylerlerdi.²⁷

Hattâbî’ye göre kâhinler, zihinleri keskin, nefisleri şerli, tabiatları ateşli kimselerdi. Bu işlerdeki yetenekleri sebebiyle şeytanlarla uyum sağlıyorlar ve bu şeytanlar, güçleri yettiği kadar onlara yardım ediyorlardı.²⁸ İslam öncesi Arap toplumunun zihinlerinde metafizik

varlıkların dâhi ve seçkin kimselerle ilişki kurduğu imajı eskiden beri hâkimdi. Bu fikir onlarda, gayba ait bilgilerinde belli kimseler tarafından bilinebileceği düşüncesini doğurmuştu. Bunun için de kâhinler ve arraflara giderek problemlerini çözmelerini onlardan bekliyorlardı.²⁹

Kehânetin, yıldızlara bakma (Astroloji), kuş uçuşma, fal okları çekme, problemleri kâhine anlatma, çizgiler çizme, efsun yapma, dualar okuma şeklinde tezahür ettiği bilinmektedir. Bununla beraber tecrübî bilgiler ve bazı tılsımlardan da faydalanılmaktadır. Kehânet vahiyden, falcılıktan, bilimsel ve istatistik öngöründen farklıdır. Falcılığın konusu daha sınırlı, amacı daha belirgindir. Kehânet ise falcılıktan kapsamlıdır ve falda olduğu gibi çeşitli araçlar kullanmanın yanında hiçbir araç kullanmaksızın sadece sezgi gücüne dayanılarak yapılabilmesi³⁰ ve metafizik bir varlık vasıtasıyla olabilmesi yönüyle ondan ayrılmaktadır. Kehânet, bir sebebe dayanarak meydana gelecek olan şeyleri haber vermek gibi gaybı bildiğini iddia etmektir. Fakat bunda asıl olan, bazı metafizik varlıkların metafizik âlemden elde ettikleri bilgileri kâhine ilham etmesidir.³¹ Bununla birlikte, kehânet, gaybtan haber alan bazı insanların bu bilgiye, kendilerinde bulunan olağanüstü güçle ve ilhamla sahip olmalarıdır. Metafizik varlıklarla bağlantı kurup onlardan diğer insanların ulaşamayacağı bilgileri elde etmektir. Genelde gelecekle özelde kişinin geleceği ile ilgili bilgi elde etmektir. Bazılarına hayır getirmek, sıkıntıyı def etmek, bazılarına şerri yönlendirmektir. Geleceği bilmek ve haber almak için ilahlarla ve ruhlarla bağlantı kurmak için kehânet kelimesi kullanılmıştır.³²

Cahiliye Dönemi Araplarında kehânet üç çeşittir: İlki, metafizik varlıkların gökten duyduğu haberi kendisini gören kâhine haber vermesi şeklindedir. Bu kısım, Hz. Muhammed'e Peygamberlik geldikten sonra bitmiştir. İkincisi, metafizik varlığın, yeryüzündeysen halinden soran kişinin durumunu gizli bir şekilde kâhine iletmesidir. Üçüncüsü, münecimlerdir. Allah'ın böyle insanlarda metafizik varlıkla bağlantı kurabilecek manevi bir güç meydana getirdiği, bu güçle kâhinlerin edindikleri bilgileri içine yalan ilave etmek suretiyle insanlara ilettikleri ileri sürülmektedir.³³

Kehânet Çeşitleri

Kehânet, Tabîî ve Sun'î olmak üzere iki kısma ayrılır. Tabîî Kehânet, bazı metafizik varlıklar yardımıyla ya da kişiye özgü bazı yeteneklerle yapılan geleceğe ait tahminde veya yorumda bulunmak

şeklinde açıklanabilir. Kâhin çeşitli düşünme yollarıyla kendinden geçip trans haline gelmekte, bu esnada metafizik varlıklarla irtibat kurup onlardan bilgi aldığını iddia etmektedir. Tabii kehânetin farklı şekilleri arasında odaklanma halinde gaipten verilen haberlerle, rüya tabirleri önemli yer tutmaktadır. Kehânet bir kâhinin trans halinde söylediği sözlerdir. Söylenenlerin gerçekte Allah'ın kâhinin gönlüne ilham ettiği sözler olduğuna inanılmaktadır. Bunların bir kısmı anlaşılmasız ifadelerdir ve usta yorumcular gerektirmektedir.³⁴ Tabii kehânet *Ta'bir*, *Firâset*, *Kıyâfe*, *Rukye* ve *Tabâbet* olmak üzere beş kısma ayrılmaktadır.

Ta'bir, geçmek, geçirmek, rüyayı tefsir etmek ve en uygun izahı yapmak manasına gelmektedir.³⁵ Ta'bir, gelecekte oluşacak olan olaylarla ilgili zan üzerine yapılan yorumlardır.³⁶ Bu alanda bazı insanlar rüya ve hayal yorumcusu olarak uzmanlaşmışlardır. Geçmişteki insanların rüyalara bakışı onların mutlaka gerçekleşeceği şeklinde anlaşılmiş olup toplumda rüyalara ilgi büyüktü. Bundan dolayı rüya tabirine itina gösterilmektedir. İslâm öncesi Arap toplumunda insanlar rüyalarını bir kâhine tabir ettirirdi.³⁷ Bununla beraber toplumda kâhin olarak bilinmeyen, fakat rüya tabiri yapan birçok kişi bulunuyordu. Hz. Ebû Bekir bunların en meşhurdur ki Câhiliye Döneminde rüya tabir eder ve tabirinde isabet ederdi.³⁸

Firâset, keşfetme, sezme, ileri görüşlülük gibi manalara gelmektedir. Firâset kelimesi dar anlamda, bir kimsenin dış görünüşüne bakarak onun ahlâk ve karakteri hakkında tahminde bulunmaktır.³⁹ Firâset, insanın şekline, heyetine, sözlerine, sıfatlarına ve tabiatlarından alıntılara dayanılarak yapılan iştir. Bazı müsteşriklerin görüşüne göre firâset kelimesi Benî İrem'den alınan, sonradan Arapçalaştırılmış bir kelimedir. Câhiliye dönemi Araplarının kelimelerinden olan kıyâfet lafzından alınarak ihdas edildiği ileri sürülmüştür.⁴⁰ Kâtip Çelebi Keşfü'z-Zünûn adlı eserinde, firâset kavramı başlığında yaptığı açıklamaya göre firâseti tabii ilimler kısmından sayarak insanların görünen renk, şekil ve azalarının durumlarından ahlâkî yapısının ortaya konduğu bir ilim şeklinde tarif etmektedir.⁴¹ Kısaca zâhirî yaratılışlarla, gizli yaratılışlara ulaşmak veya görünen huylarla görünmeyen huyları tespit etmek şeklinde açıklanabilir. İslâm öncesi dönemlerle ilgili bilgilere göre kurulan Ukaz panayırında kâhin ve arrâflar önemli bir fonksiyon icra etmekteydi. Bu dönem halkı, çocuklarını panayırlardaki arrâflara götürerek gelecekleriyle ilgili haber almaktaydılar. Arrâflar da

kendilerine getirilen çocuk hakkında hafızasından geçenleri, çocuğun yüzüne bakarak, firâseti ve bu alanda edindiği tecrübesiyle istikbâle dair yorumlarını söylediği ifade edilmektedir.⁴² Ayrıca Hz. Muhammed'in sütannesi Halime, Ukaz Panayırı'nda sanatını icrâ eden Huzeyl kabilesine mensup bir kâhinden çocuğun kaderini okumasını talep etmiştir.⁴³

Kıyâfe, tâkip etmek, iz sürmek ve peşi sıra gitmek manasına gelmektedir. Kıyâfe, iz sürme, doğan çocuğun fizyonomisine bakarak nesebini tespit etme anlamlarına gelmektedir. Terim olarak kıyâfe, bir kimsenin fizikî yapısına ve organlarına bakarak onun nesebi, ahlâk ve karakteri hakkında tahminde bulunmaktır.⁴⁴ Kazvîni, Acâibu'l-Mahlûkat adlı eserinde, insanlardaki bu benzerliği bilme kabiliyetinin rûhî kuvvetinin güçlülüğüne bağlamakta ve bu kuvvetin yüksek olduğu insanlar arasında kâhinleri de zikretmektedir.⁴⁵ Kıyafe, *Kıyâfetü'l-Eser* ve *Kıyâfetü'l-Beşer* olmak üzere ikiye ayrılır: Kıyâfetü'l-Eser, insanın veya herhangi bir hayvanın izini sürmektir. Zekâ, tecrübe ve tahmine dayanmaktadır. Bu ilim sayesinde gençle yaşlıyı, erkekle kadını, bekârla dolu ayak izlerinden ayırt etmek söz konusudur. Kıyâfetü'l-Beşer, İki kişinin fizyolojik yapıları arasındaki benzerliklerden hareketle aralarında kan bağı bulunduğunu tespit etmek ve bir insanın fizikî özelliklerine bakarak ahlâk ve karakteri hakkında tahmin yürütmektir.⁴⁶ Kıyâfet de kehânetin bir kolu olarak görülmüştür. Daha çok öldürme, hırsızlık, kaybolma olaylarında istifade edilen bir bilgi koludur. Arapların bu ilimde ileri gittiği, bazı iz arayıcılar ayak izinden, iz sahibinin genç veya yaşlı olduğunu, kadın veya erkek olduğunu, kız veya dul olduğunu hatta hâmile olup olmadığını anladıkları rivayet edilmektedir. İz arayıcılıkta en meşhur Arap kabilelerin Benî Mudlic ile Benî Leheb olduğu özellikle bu kabileler içinde de Murreoğullarının bu hususta daha başarılı olduğu ileri sürülmektedir. Murreoğulları bir devenin ayak izinden o devenin kime ait olduğunu çıkarır bir insanın ayak izinden de o adamın Iraklı, Şamlı, Mısırlı veya Medineli olduğunu bir görüşte tayin ederlerdi.⁴⁷ Çöldeki ayak izlerini tespit eden kimseler 'Kussas' olarak da bilinmekteydiler. Kussas yani izleri birbiriyle karşılaştıran kimseler, insanların ve başkalarının izlerini karşılaştırarak bölgeye giren kişileri görmedikleri halde o şahıslarla ilgili bilgi verme yeteneğine sahip kişilerdi.⁴⁸

Rukye, hasta okumaktır.⁴⁹ Toplumda yer alan yaygın inanca göre, bir kimse yel girmesinden veya baş ağrısından hasta olup kâhine başvurduğu zaman kâhin onu efsunla yani okuyup üfleme suretiyle

tedavi ederdi.⁵⁰ İslâm öncesi Arap toplumunda çeşitli gayelerle mesela yılanın zararlarından korunabilmek, sihirden kurtulmak için Rukyeye başvurulduğu ifade edilmektedir. Yahudiler ve Hıristiyanlar arasında Rukyenin oldukça yaygın olduğu, sihir, büyü ve sağlık için çeşitli ayinler yapıldığı rivayet edilmektedir. Görüldüğü üzere Arap toplumunda da bu yöntem kâhin ve kâhineler tarafından yaygın bir şekilde uygulanmaktaydı.⁵¹

Geçmiş toplumlarda okuma-üfleme oldukça müracaat edilen bir yöntemdi. Bu hususta görev yapan kâhinler kadar, sosyal hayatta isim yapmış kişiler de bulunmaktaydı. Hz. Peygamber'in özellikle Medine'ye geldikten sonra Rukyeyi daha yaygın bir şekilde gördüğü ve yasakladığı rivayetlerde görülmektedir. Bunda Medine'de bulunan Yahudiler arasında Rukyenin yaygın oluşu önem arz etmiş olmalıdır. Başlangıçta Hz. Muhammed tarafından içinde şirk unsurları bulunduğu gerekçesiyle yasaklanan bu tedavi yöntemine, daha sonra anlamsız ve boş olan uygulamaların kaldırılması şeklindeki bazı düzeltmelerle müsaade edilmiştir.⁵²

Tabâbet, birçok alanda olduğu gibi bu alanda da eski Mezopotamya devletlerinde önemli denemelerin yapıldığı kabul edilmektedir. Özellikle Babilliler, bu uğurda başarılı işler yapmışlardır. Hastalıkların sebeplerini ve ilaçlarını ilk tespit edenler Babillilerdir. Onlar hastalıklarını tedavide, sokaklarda ve halkın geçeceği yerlerde böyle bir hastalığa tutulup kurtulmuş kimse olursa, o hastalıktan nasıl iyi olduğunu sorar, ona göre tedavi ederlerdi. Babilliler, bu hususta daha ileri giderek başından geçenleri sordukları ve tedavide iyi sonuç aldıkları bilgi ve tecrübeleri levhalara yazarak tapınaklarına asarlardı. Bu sebepten Babillilerde tabâbet, kâhinlere mahsus sanatlardan sayılırdı. Birçok eski çağ ulusları gibi Araplar da tıbbi Babillilerden öğrenmişlerdir.⁵³ Arap coğrafyasında kâhinler tedavi edici kişiler olarak önem kazanmışlardır. Kadim toplumlarda tıbbın sihirle karışmış bir vaziyette olduğu, Arap toplumunda da kâhinlerin ve sihirbazların tıbbın uygulama alanlarında önemli fonksiyonları olduğu ileri sürülmektedir. Cahiliye Dönemi Araplarında iki çeşit tedavi usulü vardı; biri kâhin ve arrâfların usulü diğer yöntem ise ilaçla tedavi usulüydü.⁵⁴

Sun'î Kehânet'e gelince, bu tür kehânetin farklı çeşitleri olmakla birlikte bunlar temelde insan, hayvan veya başka canlı varlıkların

davranışlarının gözlemlenmesi ve yorumlanmasına, cansız maddelerle irtibat kurmaya yahut onları kullanmaya dayanırdı.⁵⁵ Sûnî kehânet dokuz kısma ayrılmaktadır.

Arâfet, meydana gelmiş bazı hadiselerle bakarak, olacak olan hadiseler üzerinde gizli benzerlik veya yakınlık sebebini irtibatlandırarak haber vermektir. Bunun bilinmesi, ya tecrübeyle ya da kendi şahsında olayları yaşamış olmasıyla mümkündür.⁵⁶ Kehânet ve arâfet aslında aynı anlama gelen kelimelerdir. Fakat bazıları kehânetin geçmişteki olaylara, arâfetin gelecekteki olaylara dair bilgileri içerdiğini söylemişlerdir.⁵⁷

Kehânet, metafizik bir varlık vasıtasıyla haber vermektir. Arâfet ise; arrâfın zekâsıyla, halinden soran kişi hakkında elde ettiği bilgi, eşyalar üzerinde yaptığı takip ve araştırma neticesinde çıkardığı sonuçtur. Arâfet konu itibarıyla kehânetten farklıdır. Arrâflar, puthane ve ibadethanelerle irtibatlı olmazlar, kendilerine gayptan haber vermelerini sağlayan râî ve tâbi'leri (metafizik varlıkları) da yoktur. Ancak arrâflar zekâlarıyla ve kıyaslama usulüyle haber verirler. Aynı zamanda olaylar arasında benzetme ve irtibat sağlayarak fikir alırlar ve ona göre olacak haberler üzerinde hüküm verirler.⁵⁸

Fal okları, gaybla ilgili haber alıp verme yollarından biri fal oklarıyla işlem yapmaktır. Cahiliye döneminde Araplar, Kâbe'nin içinde bulunan Hubel putu önünde fal okları çekerlerdi. Bu put, Kâbe'nin içinde kuyu gibi bir çukurun yanında bulunurdu. Kâbe'ye hediye edilen her şey bu çukura konurdu. Hubel, Kâbe'nin baş putuydu ve insan suretindeydi. Bu putun yanı başında, talih ve kısmeti okuyan, kâhinin fala bakmak için kullandığı kutsal olarak nitelendirdikleri oklar bulunurdu.⁵⁹

Cahiliye dönemi Arap toplumunda bir kimse yolculuk iş, ticaret, evlilik yapmak istediğinde veya bir su çıkarma (kuyu kazma) söz konusu olduğunda Kâbe'nin yanında duran Hubel putuna gelerek, yüz dirhem ve bir hurma salkımı getirerek bunları çekilişi yapması için kâhine verirdi.⁶⁰ Ayrıca iki davacı bir kâhini hakem kabul edip başvurdukları zaman kâhin kur'a okları çekmek suretiyle sorunlarını halletmeye çalışırdı. Kâhinler, bu görevi yerine getirdikleri zaman Hulvân adı verilen bahşiş alırlardı. Hubel putunun yanında, fal açtıracakların isteklerine karşılık verecek şekilde üzerlerinde çeşitli yazılar bulunan yedi ok bulunmaktaydı.⁶¹

Bu oklardan birinin üstünde diyet yazılıydı. Araplar öldürülen bir insanın diyetini kimin ödeyeceği konusunda anlaşmazlığa düştükleri zaman Hubel putunun yanında duran bu okları çekerler, diyet oku kime çıkarsa diyeti o kişi öderdi. Oklardan birinin üzerinde de bir işin yapılabileceğini emreden 'evet' kelimesi yazılıydı. Araplar bir işi yapmayı tasarladıkları zaman bu oklardan birini çekerler, üzerinde 'evet' yazılı ok çıkarsa o işi yaparlardı. Başka bir okun üstünde de bir işin yapılmamasını emreden 'hayır' kelimesi yazılıydı. Araplar bir işi yapmamayı tasarladıkları zaman yine ok çekerlerdi. Üzerinde 'hayır' kelimesi yazılı olan ok çıkarsa o işi yapmaktan vazgeçerlerdi.

Bir başka ok üzerinde de 'sizdendir' kelimesi yazılıydı. Diğer birinde 'ilişiktir', bir ötekisinde 'sizden değildir' kelimesi yazılıydı. Yedincisinde de 'sular' kelimesi yazılıydı. Araplar bir kuyu kazmayı tasarladıkları zaman ok çekerlerdi. 'sular' yazılı olan ok çıkarsa kuyuyu kazarlardı çıkmazsa kazmazlardı.⁶²

Araplar bir işe niyetlendikleri zaman üç ok çekerlerdi. Oklardan birinin üzerinde "Rabbim bana emretti", diğerinin üzerinde "Rabbim beni nehyetti", ötekisinin üzerinde ise "boş" yani herhangi bir yazı yazılmayan boş bir ok mevcuttu. Eğer 'Rabbim bana emretti' yazısı çıkarsa o işi yaparlar, Eğer 'Rabbim beni nehyetti' yazısı çıkarsa ondan vazgeçerlerdi. Şayet 'boş' çıkarsa yapacakları işi ikinci bir zamana kadar ertelerdiler.⁶³

Kur'a, gelecekte olacak hadiseler ve durumlar hakkında, herhangi bir şekil üzerine bazı harfler yazılarak olması istenilen durumun uygunluğuna göre kanıt çıkarılan bir ilimdir.⁶⁴ Kur'a fal oklarına bağlı gaybla ilgili haber alıp verme çeşitlerinden biri olarak da yorumlanmıştır. Kur'anın ok manasında kullanılması, oktan çıkan hükme rıza göstermekten kaynaklanmaktadır. Yani eşyaların üzerine düşen okların hükmüne razı olmaktır. Kur'a, herhangi bir işte anlaşılmayanlar arasında veya soruyu soran kişiyle ilahların iradesini temsil eden katî bir cevaptır. Oka aynı şekilde şans ve nasip adı verilmiştir. Çünkü onun, insanın şansını ve nasibini dile getirdiği düşünülmüştür.⁶⁵

İyâfe, kuşlarla hüküm vermek olduğu belirtilmektedir.⁶⁶ Aynı zamanda iyâfenin bir kuş veya karga görüp onunla iyi veya kötü hükümde bulunmak ve bir şey görmediği takdirde bir anda aklına gelen

şeyle hüküm vermek olduğu ifade edilmektedir. Bu kehânet çeşidi Araplarda yaygın olarak kullanılmaktadır.⁶⁷ İyâfenin aynı zamanda kuşların isimleri, sesleri ve geçişleriyle bir şeyi uğurlu saymak olduğu da belirtilmiştir.⁶⁸

İyâfe, insanların ve deve gibi hayvanların izlerinden hareketle bilgi veren bir ilimdir. Bu sayede yolunu şaşırın insanlar yollarını veya kaybolan hayvanlarını bulabiliyorlardı. Dolayısıyla konunun uzmanı kişiler genç ile yaşlıyı, kadın ile erkeği ayak izlerinden ayırabiliyorlardı.⁶⁹

Zecr, menetme, yasaklama, azarlama manasındadır. Kuş ve diğerleri için kullanıldığında kuşun sağ taraftan uçarak gelmesini uğurlu saymak, kuşun sol taraftan uçarak gelmesini de uğursuz saymaktır. Kâhin de zâcir diye isimlendirilmiştir. Kuşun sol taraftan gelmesini uğursuz olarak telakki ettiği için yüksek sesle, soran kişinin o işi yapmasını yasakladığı için zâcir olarak nitelendirilmiştir. Yırtıcı hayvanlar ve deve için de zecr kullanılmaktadır. Şair Leys b. Hamrâ', kuş veya ceylan ile de bu işin yapıldığını belirtmektedir.⁷⁰

Reml, kumların şekillerine göre kişinin durumuyla ilgili tahminde bulunmaktır. Burçların on iki adedi olduğu gibi kumların da on iki şekli vardır. Reml ilmi tecrübeye dayanan tahmini şeylerdir. Burçların her biri belirli bir harfi ve kum çeşitlerinden bir şekli gerektirmektedir. Remmâle,(Kum falına bakan kişiye) bir şey sorulduğu zaman cevap verebilmesi için burçların konumlarının belirli bir şekilde olması gerekmektedir.⁷¹

Tark, geleceğe dair bilgi almak için küçük taşla vurmaktır.⁷² Bu sebeple tark, kehânet çeşitlerinden sayılmıştır. Araplarda birçok usul vardı ki, zanlarınca bunlarla gaybî şeylere ulaştıklarını sanmaktadırlar. Bunlar, taş atma (tark), hat çekme gibi yöntemlerdir. Âlimlerin tahkik ve araştırmalarına göre bunların hepsi kehânetten sayılmıştır. Bu yolların özel şekilleri vardır. Kâhine bir hadise sorulduğu zaman, yanından bir takım taşlar çıkarır ve onları sayar. Onları birbirine çarpıtılarak (yani avucunun içinde çalkalayarak) kendisine sorulan sualin cevabını vermeye çalıştığı kaynaklarda yer almaktadır.⁷³ Tark, kehânet çeşitlerinden biri olarak görülmüştür.⁷⁴ Bunu erkeklerin de kadınların da yaptığı ifade edilmiştir. Bunu yapan erkeklere "turrâk", bayanlara "tavârik" denilir. Tark, küçük taşla vurmak ve toprak üzerine çizgi çizmektir. Tarkın parmaklarla çizildiğine dair yorumlar da mevcuttur. Tark; bir adamın yer üzerinde ilk önce iki parmağıyla sonra

tek parmağıyla çizgi çizerek ve ‘bana açıkça göster ve süratle bildir’ demesidir.⁷⁵

Nücûm, gelecek zamanda olacak şeylerden haber veren yıldız falcılığıdır şeklinde açıklanmaktadır. Cahiliye Döneminde bir takım insanlar, yıldızların hareket ve durumlarından ileride meydana gelecek kıtlık, savaşlar, hırsızlık gibi olayları bilme becerisine sahiptiler. Yıldız falcılığı, gökyüzündeki yıldızlarla yeryüzündeki olayların ilişkilendirilmesi sonucu elde edilen bir bilgi olarak tanımlanmıştır.⁷⁶ Araplar nücûm bilgisini Keldânîlerden öğrenmişlerdir. Kâhinlerin uğraştığı konular arasında bu da yer almaktadır.⁷⁷ Bizans imparatoru Herakliyus nücûm ilmiyle uğraşmış ve nücûm ilminde temayüz etmiş olan Kudüs piskoposuna mektup yazarak, ilm-i nücûm (nücûm bilimi) sayesinde âhir zaman peygamberinin zuhûr ettiğini anladığını söylemiştir.⁷⁸

Sonuç

İnsanlığın varoluşundan günümüze kadar bilinmeyi örten perdeyi kaldırıp ve perdenin arkasındakileri keşfetmek arzusu hep varolmuştur. Cahiliye dönemi boyunca İnsanlar günlük sıkıntılarına ve geleceğe dair problemlerine çözüm bulmak için kâhinlere danışmışlar ve onların problemlerin üstesinden gelebileceğine inanmışlardır. Kâhinlerin yaratılışlarının ve mizaçlarının temizliğinden ötürü kehânete bulduklarına kanaat getirmişlerdir. Cahiliye Devrinde, insanlar kehânete çok önem verdikleri için değişik kehânet türleri ortaya çıkmıştır. Yıldızların hareket ve durumlarından ileride meydana gelecek, savaşlar, hırsızlık gibi olayları bileceklerine inanıyorlardı. Rüyaları yorumlamak içinde kâhine tabir ettirmişlerdir ayrıca fal okları ile gelecekte haber alıp verebileceklerine inanırlardı. Buna benzer birçok Kehânet türü Cahiliye döneminde oldukça yaygın olarak kullanılmış ve kahinlerde saygı gösterilmiştir.

Kâhinlik, çok eski uygarlıklardan beri var olan bir uğraş olup, meydana gelecek olayları birtakım yöntemlerle önceden bilmeye çalışmaktır. Kehânet gaybdan haber vermektir. Kehânet ve Kâhinlik, modern bilimin yeterince gelişmediği, dini bilgilerin eksik kaldığı toplumlarda ortaya çıkmaktadır bu durumun sebebi ise insanın bilinmeyene ilgi duyması, gizemli olanı merak etmesi ve etrafında olup bitenleri anlamak istemesinden kaynaklanmaktadır. Fakat İslam

inancına göre Allah'tan başka gaybı kimsenin bilemeyeceği belirtilerek her türlü bâtil inanış ve uygulamalara karşı önlemler alınmış, bunun için de falcılık uğursuz sayılmış ve kehânet'te yasaklanmıştır. Bununla birlikte Cahiliye devrinde yaygın bir cin inancı vardı. İslam öncesi Arap toplumunda şair ve kâhinlere haber getiren cinler olduğuna inanılmaktaydı ayrıca bazı hayvanların cinlerle ilgileri olduğu inancı hâkimdi. “*Gül*” diye adlandırdıkları dişi cinlerin varlığına inanırlardı. Büyücü ve kâhinlere saygı gösterilirdi çünkü büyücü ve kâhinlerin cinlerle ilgileri olduğuna inanıldığı için genel olarak insanlar bu kişilerden çekinirdi. Cinlerin bu kâhinlere gizli şeyleri haber verdikleri ve bu sayede kâhinlerin, kehanetlerde bulduklarına inanmaktaydılar.

İslam öncesi Araplarda hemen her evde bireysel-ailevi tapınmalarda kullanılan bir put köşesi bulunurdu. Arapların yolculuğa çıkmadan önce yaptıkları son ve yolculuk dönüşlerinde yaptıkları ilk iş bu puta dokunmak olurdu. Toplu tapınışlarda çok sayıda putun bulunduğu tapınaklara, meydanlara ve Kâbe'ye giderlerdi. Tapınaklara Araplar Beyt derlerdi. Küp şeklindeki tapınaklara da "Kâbe" adı verirdi. En büyük Kâbe ise Mekke'deki Kâbe'dir. Arapların ibadetlerinin en görünür olanı putlara tapmak ve onların adına kurban kesmekten ibaretti. Putlara hem kurban kesme hem de onları hayvanlara tavaf ettirme adetleri vardı.

Sonuç olarak Arapların İslâm'dan önceki tarihlerinin Câhiliye kelimesiyle ifade edilmesinin en önemli nedeni hayat tarzlarına bedeviliğin hâkim olması, çevrelerinde yaşayan insanlara göre medeniyet bakımından geri kalmaları, bilgisizlik ve gaflet içerisinde göçebe ve yarı göçebe şeklinde kabile hayatı yaşamalarından kaynaklanmaktadır. Diğer önemli sebepler ise, puta tapmaları, kötülük yapmalarını önleyen bir dine, bir peygambere ve semavî bir kitaba sahip olamayışlarıdır. Bu nedenlerden ötürü kendilerince kutsal saydıkları ve değer verdikleri birçok kehânet çeşidi üretmiş ve kehânetlerine yön vermeleri içinde aralarından bazı farklı özelliklere sahip olduklarını düşündükleri kişileri kâhin olarak kabul etmişlerdir.

Kaynakça

Abdulkadiroğlu, A.(1987). “Kastamonu’da Halk İnançları,” III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV s.1-18 Ankara.

- Abdürrezzâk, Ebû Bekir Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî, *el-Musannef*, (1983). (thk. Habîburrahmân el-Â'zamî) I-XI, Beyrut.
- Akın, H. (2001). *Ortaçağ Avrupasında Cadılar ve Cadı Avı*, Ankara.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî (1979). *Sahîhu Buhârî*, I-VIII, İstanbul.
- Blumenthal, P. J. (1986). "Fal ve Kehanet Nedir?," Ankara.
- Câhız, Ebû Osman Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinânî el-Leys (1968). *Kitâbü'l-Hayevân*, I-VII, 3. bs., Beyrut.
- Câhız, Ebû Osman Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinânî el-Leys (1969). *el-Beyân ve't-Tebyîn*, I-II, Beyrut.
- Cevad, A. (1993). *el-Mufasssal fî Tarihi'l-Arab Kable'l-İslam*, C. I-X Bağdat.
- Çağatay, N. (1963). *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Câhiliye Çağı*, Ankara.
- Çelebi, İ. (2001). "Kâhin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (XXIV, s.171-172) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çelik, A. (1995). *İslâm'ın Kabul veya Reddedtiği Halk İnançları*, İstanbul.
- Davutoğlu, A. (1980). *Sahih-i Müslim Tercemesi ve Şerhi*, I-XI, İstanbul.
- Demirhan, A. (1982). *Kısa Tıp Tarihi*, Bursa.
- Demirhan, A.(1987). "Anadolu'da Sarılık Hastalığı", III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV s. 47-57 Ankara.
- Ebû Dâvud es-Sicistânî, Süleyman b. el-Eş'as b. İshâk el-Ezdî (1969-1974). *Sünenü Ebû Dâvud*, (thk. İzzet Ubeyd Âs-Âdil es-Seyyid) I-V Suriye.
- Es'ad, M. (1983). *İslâm Tarihi*, (haz. Ahmet Lütfi Kazancı-Osman Kazancı) İstanbul.

- Ezrâkî, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Abdullah (1979). *Ahbaru Mekke vemâ Cae fihâ Mine'l-Âsâr*, (thk. Rüşdü es-Sâlih Melhese) 3. bs., I-II Beyrut.
- Fischer, A. (1986). "Kâhin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (VI, s. 71-73), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Grafton, A. (2004). *Yıldızların Efendisi*, (Z.Bilgin, Çev.) İstanbul.
- Hamevî, Z. (1990). *el-İnsan beyne's-Sihr ve'l-Ayn ve'l-Cin*, Kuveyt.
- Hamidullah, M. (1995). *İslâm Peygamberi*, (S. Tuğ, Çev.) 5. baskı I-II İstanbul.
- Harman, Ö. F. (2001). "Kâhin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (XXIV, s.170-171) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hitti, P. K. (1995). *Siyasî ve Kültürel İslâm Tarihi*, (S. Tuğ, Çev.) İstanbul.
- İbn Fâris, Ebü'l Hüseyñ Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Fâris (1984). *Mücmelü'l-lüğa*, (thk. Abdülmuhsin Sultan) I-IV, s.107 Beyrut.
- 144 İbn Haldûn, Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed (1981-1988). *Târihü İbn Haldûn-Kitâbü'l-İber ve Dîvânü'l-Mübtede' ve'l-Haber fî Eyyâmi'l-Arab ve'l-Acem ve'l-Berber ve men Âsarahüm min Zevi's-Sultâni'l-Ekber*, (thk. Halîl Sehâdât-Süheyl Zekkâr) I-VIII, Beyrut.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Sihâbüddîn Ahmed b. Ali el-Askalâni (1990). *es-Sihr ve'l-Kehâne ve'l-Hased*, Kahire.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâmüddîn İsmâîl b. Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr b. el-Kaysî el-Kuresî el-Busravî ed-Dimeşkî es-Safî (1997-1999). *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, (thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî) I-XXI, Cîze.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî (1969). *el-Meârif*, (thk. Servet Ukkâse) 2. bs. Kahire.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensarî, (1980-1990). *Lisânü'l-Arab*, I-XVI, Beyrut.
- İbnü'l-Cevzî, Cemâlüddîn Ebü'l-Ferec Abdurrahman b. Ali Muhammed b. Cevzî (1992). *el-Muntazam fî Târihi'l Mülûk ve'l-Ümem* (thk.

- Muhammed Abdülkâdir Ahmet Atâ-Mustafa Abdülkâdir Atâ) I-XVIII, Beyrut.
- İbnü'l-Esîr, İzzeddîn Ebü'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abülkerîm b. Abdulvâhit eş-Şeybânî (1992). *el-Kâmil fi't-Târih*, (thk. Carolus Johannes Tornberg) I-XIII, Lübnan.
- Kalkaşandî, Ebü'l-Abbas Şehabeddin Ahmed b. Ali.(1987). *Subhu'l-Aşa fi-Sinaati'l-İnşa*, (thk. Muhammed Hüseyin Semseddin) I-XIII, Beyrut.
- Kâtib Çelebi, (1971). *Keşfü'z-Zünûn an Esâmi'l-Kütübî ve'l-Fünûn*, I-II İstanbul.
- Kardâvî, Y. (2001). *Mevkûfü'l-İslâm*, Lübnan.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr (2003). *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'an*, (thk. Hişâm Semîr el-Buhârî) I-XII, Riyâd.
- Lewis, P. (1998). *Tıp Tarihi*, (N. Güdücü, Çev.) İstanbul.
- Macdonald, D. B. (1998). "Fîrâset", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*,(IV, s. 640) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Mes'ûdî, Ebü'l-Hasan Ali b. Hüseyin b. Ali (1973). *Mürûcü'z-Zeheb ve Meâdînü'l-Cevher*, (thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd) I-IV, Beyrut.
- Nasuhioğlu, İ.(1975). *Tıp Tarihine Kısa Bir Bakış*, Ankara.
- Öztürk, L. (2001). *Hız Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*, İstanbul.
- Râgıp el-isfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal (1970). *el-Müfredât fi Garîbü'l-Kur'an*, (thk. Muhammed Ahmed Halefullah) Kahire.
- Rivers, W.H.R.(2004). *Tıp, Büyü ve Din*, İstanbul.
- Serdaroğlu, Ü. (1986). *Eskiçağda Tıp*, İstanbul.
- Şahinoğlu, M. N.(1979). "Ta'bir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*,(XI, s. 604-606) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir b. Yezîd, *Tefsîrû't-Taberî*,(2003). *Câmiu'l- Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*,(thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî) I-XXVI, Riyâd.

Tanbağ, Z. A. (2004). *Cin, Sihir, Büyü*, İstanbul.

Taşköprüzâde, (1985). *Miftâhü's-Saâde ve Misbaü's-Siyâde*, I-II Lübnan.

Uludağ, S.(1997). “Hâtif”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (XVI, s. 467) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Ünver, S.(1934). *Tıp Tarihi*, İstanbul.

Ya'kûbî, İbn Vâzih Ahmed b. İshâk b. Ca'fer el-Yâkubî,(1985). *Târîhü'l-Ya'kûbî*, I-II.

¹Ya'kûbî, İbn Vâzih Ahmed b. İshâk b. Ca'fer el-Yâkubî *Târîhü'l-Ya'kûbî*, I-II. 1985.

²P. J. Blumenthal, “Fal ve Kehânet Nedir?” *Bilim ve Teknik Dergisi* Ankara,1986.

³Mahmud Es'ad, *İslâm Tarihi* (haz. Ahmet Lütfi Kazancı-Osman Kazancı), İstanbul,1983, s.149.

⁴Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir b. Yezîd *Tefsîrû't-Taberî* (*Câmiu'l- Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*) (thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), I-XXVI, Riyâd, 2003.

⁵ İbn Haldûn, Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed. *Târîhü İbn Haldûn-Kitâbü'l-İber ve Dîvânü'l-Mübtede' ve'l-Haber fi Eyyâmî'l-Arab ve'l-Acem ve'l-Berber ve men Âsârahûm min Zevi's-Sultâni'l-Ekber* (thk. Halîl Sehâdât-Süheyl Zekkâr), I-VIII, Beyrut, 1981-1988,C.I. s.411.

⁶ Esad, a.g.e., s. 255.

⁷Ahmet Davutoğlu, *Sahih-i Müslim Tercemesi ve Şerhi*, I-XI, İstanbul,1980. c.III s.1391.

⁸Haydar Akın, *Ortaçağ Avrupasında Cadılar ve Cadı Avı*, Phoenix, Ankara,2001, s.63.

⁹ Ümit Serdaroğlu, *Eskiçağda Tıp*, İstanbul,1996, s.5

¹⁰ Öztürk, a.g.e.,s. 39

¹¹ İlhami Nasuhioğlu, *Tıp Tarihine Kısa Bir Bakış*, Ankara,1975, s.12

¹²Abdulkerim Abdulkadiroğlu, “Kastamonu'da Halk İnançları”, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV, Ankara, 1987, s. 12.

¹³Anthony Grafton, *Yıldızların Efendisi* (trc. Zuhâl Bilgin), İstanbul, 2004,s.15

¹⁴ Zeynel Abidin Tanbağ, *Cin, Sihir, Büyü*, İstanbul,2004, s.37

¹⁵ Taberî, a.g.e.,c. I

¹⁶ İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî. *el-Meârif* (thk. Servet Ukkâse), 2. bs. Kahire, 1969, s.31

¹⁷İbnü'l-Cevzî, Cemâlüddîn Ebü'l-Ferec Abdurrahman b. Ali Muhammed b. Cevzî. *el-Muntazam fî Târîhi'l Mülûk ve'l-Ümem* (thk. Muhammed Abdülkâdir Ahmet Atâ-Mustafa Abdülkâdir Atâ), I-XVIII, Beyrut,1992, C.I, s.333

- ¹⁸İbnü'l-Esîr, İzzeddîn Ebü'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abülkerîm b. Abdülvâhit eş-Şeybânî. el-Kâmil fi't-Târîh (thk. Carolus Johannes Tornberg), I-XIII, Lübnan, 1992, C.I, s. 347
- ¹⁹ Taberî, a.g.e.,c. I s. 406
- ²⁰ İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâmüddîn İsmâîl b. Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr b. el-Kaysî el-Kuresî el-Busravî ed-Dımeşkî es-Safî, el-Bidâye ve'n-Nihâye (thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), I-XXI, Cize, 1997-1999:III, s.131
- ²¹ İbn Manzur, Lisânü'l- Arab, 'كَنْ' md., c.5,s.3949. Kahire.
- ²² Joseph F. Charles ve Marchant, 1904, s. 179.
- ²³ Ömer Faruk Harman, "Kâhin", DİA, XXIV, İstanbul, 2001,s. 116-117.
- ²⁴ Ali Cevad, el-Mufassal fi Tarihi'l-Arab Kable'l-İslam, Bağdat,1993,C. VI, s.756.
- ²⁵ A. Fischer, "Kâhin", iA, VI, İstanbul, 1986,s. 71-73.
- ²⁶ Câhız, Ebü Osman Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinânî el-Leys, el-Beyân ve't-Tebyîn, I-II, Beyrut, 1969, C.IV, s.370.
- ²⁷ Davutoğlu, a.g.e., C.III,s,1575,İstanbul,1980.
- ²⁸ İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Sihâbüddîn Ahmed b. Ali el-Askalâni, es-Sihr ve'l-Kehâne ve'l-Hased, Kahire, 1990, s.31.
- ²⁹ Ali Çelik, İslâm'ın Kabul veya Reddettiği Halk İnançları, İstanbul, 1995, s. 215.
- ³⁰ Harman, a.g.e., s.170-171.
- ³¹ Kalkaşandî, Ebü'l-Abbas Şehabeddin Ahmed b. Ali. (1987). Subhu'l-Aşa fi Sinaatî'l-İnşa (thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin), I-XIII, Beyrut, 1987, C.I, s.454
- ³² Taşköprüzâde Miftâhü's-Saâde ve Misbaü's-Siyâde, I-II, Lübnan, 1985. C.I,s.340
- ³³ Âlûsî, Ebü'l Meâlî Cemalüddîn Mahmûd Şükrî Bülûğü'l-Ereb fi Ma'rifeti Ahvâlî'l-Arab (thk. Muhammed Behçet Eserî), Beyrut, 1985, c.III, s.270.
- ³⁴ Harman, a.g.e., s.23
- ³⁵ Şahinoğlu, Ta'bir", iA, XI, İstanbul,1979 s. 604-606.
- ³⁶ Taşköprüzâde, a.g.e., c.I,s.364
- ³⁷ Fischer, a.g.e., s.71-73
- ³⁸ Es'ad, a.g.e., s.151.
- ³⁹ Süleyman Uludağ, "Hâtif", DİA, XVI, İstanbul, 1997,s.116-117.
- ⁴⁰ Ali, a.g.e.,C.VI, s.774
- ⁴¹ Kâtib Çelebi, Keşfü'z-Zünûn an Esâmi'l-Kütübî ve'l-Fünûn, c.I-II, s.1241, İstanbul, 1971.
- ⁴² Ali, a.g.e.,C.VI, s.774
- ⁴³ İbnü'l-Esîr, İzzeddîn Ebü'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abülkerîm b. Abdülvâhit eş-Şeybânî. el-Kâmil fi't-Târîh (thk. Carolus Johannes Tornberg) Lübnan,1992. C.I,s.415
- ⁴⁴ Mes'ûdî,a.g.e.,c.III, s.170
- ⁴⁵ D. B. Macdonald, "Fırâset", iA, IV, istanbul, s. 640. "Kıyâfet", iA, VI, istanbul, 1998, s. 775-776.
- ⁴⁶ Kâtib Çelebi, a.g.e., c.II, s.1366-1367
- ⁴⁷ Hamidullah,a.g.e., c.II, s.866
- ⁴⁸ Mes'ûdî,a.g.e.,c.II, s.174.

- ⁴⁹ Davudođlu, a.g.e.,c. II, s.771
- ⁵⁰ Çağatay,a.g.e.,s,135
- ⁵¹ Öztürk, a.g.e.,s. 59
- ⁵² Abdürrezzâk, Ebû Bekir Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî el-Musannef (thk. Habîburrahmân el-Â'zamî), I-XI, Beyrut, 1983, s.17.
- ⁵³ Çağatay,a.g.e.,s,135-136.
- ⁵⁴ Öztürk, a.g.e.,s. 57
- ⁵⁵ Kâtip Çelebi, a.g.e., c.II, s.1524
- ⁵⁶ Kâtip Çelebi, a.g.e., c.II, s.1132
- ⁵⁷ Râgıp el-isfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal, el-Müfredât fî Garibü'l-Kur'an (thk. Muhammed Ahmed Halefullah), Kahire,1970, s.496.
- ⁵⁸ Ali, a.g.e.,C.VI, s.772
- ⁵⁹ Philip K, Hitti, Siyasî ve Kültürel İslâm Tarihi (trc. Salih Tuğ), İstanbul, 1995, s.150.
- ⁶⁰ İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrerem b. Ali el-Ensârî. Lisânü'l-Arab, I-XVI, Beyrut, 1980-1990,c.XII, s.270.
- ⁶¹ Çağatay,a.g.e.,s,135-137
- ⁶² Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'an (thk. Hişâm Semîr el-Buhârî), I-XII, Riyâd, 2003, s.54-59.
- ⁶³ Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî, Sahîhu Buhârî, I-VIII, İstanbul,1979. Tefsir,5.
- ⁶⁴ Kâtip Çelebi, a.g.e., c.II, s.1326
- ⁶⁵ Ali, a.g.e.,C.VI, s.782
- ⁶⁶ Züheyr Hamevî, , el-İnsan beyne's-Sihr ve'l-Ayn ve'l-Cin, Kuveyt,1990, s.54.
- ⁶⁷ İbn Manzûr,a.g.e., c.IX, s.261
- ⁶⁸ İbn Manzûr,a.g.e., c.IX, s.261
- ⁶⁹ Kâtip Çelebi, a.g.e., c.II, s.1181
- ⁷⁰ İbn Manzûr,a.g.e., c.IV, s.318-319
- ⁷¹ Kâtip Çelebi, a.g.e., c.II, s.911-912
- ⁷² Ebû Dâvud es-Sicistânî, Süleyman b. el-Eş'as b. İshâk el-Ezdî, Sünenü Ebû Dâvud (thk. İzzet Ubeyd Âs-Âdil es-Seyyid), I-V, Suriye, 1969-1974,s,23
- ⁷³ Âlûsî,a.g.e., c.III, s.323
- ⁷⁴ Yusuf Kardâvî, Mevkûfû'l-İslâm, Lübnan, 2001.s.192.
- ⁷⁵ Ali, a.g.e.,C.VI, s.782-783
- ⁷⁶ Kardâvî, a.g.e.,s.196
- ⁷⁷ Es'ad, a.g.e., s.152.
- ⁷⁸ Buhârî,a.g.e.i Vahiy, 1.